

INFEKSION KASALLIKLARNING YUQISH YO‘LLARI

Kenjayev Sayfulloh

*Marg'ilon Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi
o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Inson tana a'zolarining kasallikka chalinishi, xususan infeksiyon kasalliklarning yuqish yo'llari taxlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *bakteriya, globallashgan, hujayra, ekstrakt, aktiv.*

Infeksiya manbai tirik organizmdir, tirik organizmda kasallik Qo'zgatuvchisi uzining xayot faoliyati va kupayishi uchun xammadan kura kulay sharoitlarni topadi va shu erdan tashki muxitga chikib turadi. Infeksiya manbai sifatida kasal odamlar bilan xayvonlar xdmmadan kura katta axamiyatga ega buladi, bular kasallik juda avj olgan paytda bir talay kuzatuvchilarni tashqariga chiqarib turadi. Infeksiyaning latent, yashirin formalari bilan ogrigan bemorlar, shuningdek bakteriya tashuvchilar xam infeksiya manbai xisoblanadi. Bunday xolatlar kasallikning klinik belgilari bilan birga davom etmaydigan bulgani uchun infeksiyaning latent formalari bilan ogrigan kishilar yoki bakteriya tashuvchilar vrachga borishmaydi va juda uzok vaktgacha patogen mikroblarni tashqariga chikarib yurib, atrofdagilarga yuktiradilar. Kasallik kuzgatuvchilari bemorning axlati va siydigi, balgami bilan, yutalish va aksirish vaktida sulak xamda tomok va burundan chikadigan shilimshik tomchilari bilan, shuningdek yiring, zararlangan tirnok va soch tangachalari bilan birga chikishi mumkin. Ana shularning xammasi tashki muxitdagi turli-tuman ob $\square$ ektlarga: suv, tuprok, ozik-ovkat, xavo va bemor atrofidagi narsalarga kuzgatuvchilar yukib kolishiga olib keladi. Kasallik kuzgatuvchisi tashki muxitdagi ana shu ob $\square$ ektlar orkali bemordan soglom odamga utadi, shuning uchun xam ular yukish omillari deb ataladi.

Infeksiya manbaiga karab antropoz, antropozoonoz va zoonoz infeksiyalar tafovut kilinadi.

Antropoz infeksiyalar fakat odamni shikastlantiradi va bularda bemor yoki bakteriya tashuvchi infeksiya manbai bulishi mumkin. Antropoz infeksiyalarga korin tifi, dizenteriya, vabo, kizamik, suzak, zaxm va boshkalar kiradi.

Antropozoonoz infeksiyalar odamga xam, xayvonlarga xam yuka beradi. Bularda kasal xayvonlar va odam infeksiya manbai bulishi mumkin. Toun, tulyaremiya, kuydirgi, sil va boshkalar ana shunday infeksiyalar jumlasiga kiradi.

Zoonoz infeksiyalar fakat xayvonlarni kasallantiradi. Zoonozlarning kuzgatuvchilari odam organizmiga tushsa xam, odamda kasallik keltirib chikarmaydi. Birok «zoonozlar» terminidan kupincha antropozoonoz infeksiyalarni atash uchun foydalaniladi. Infeksiya manбайдan soglom odamga kasallik kuzgatuvchisi utadigan ma $\square$ lum yullar bor: ichak (fekal-oral yuli), xavo-tomchi yuli, transmissiv va kontakt yul shular jumlasidandir.

Infeksiya utishining ichak yulida kasallik kuzgatuvchisi axlat va siydik bilan tashki muxitga tushib, suv, ozik-ovkat, ruzgor buyumlari, odamning kullarini ifloslantiradi. Bunda

Uzgatuvchi ogiz orkali kirganda kasallik yukadi. YUkish omillarining axamiyati turli ichak infeksiyalarida bir xilda emas. CHuionchi, korii tifi kasalliklarining paydo bulishida suv, sut va boshka ozik-ovkat masalliklari kuprok axamiyatga egadir. Dizenteriyada kasallik iflos kullardan va axlat tegib kolgan meva xamda sabzavotlardan yukadi. Infeksiya utishining shu yuli ichak infeksiyalari □ korin tifi, paratiflar, vabo, dizenteriya uchun xarakterlidir.

Infeksiyaning xavo-tomchi y^{li} bilan utishida kasallik kuzgatuvchisi yutapish, aksirish vaktida bal gam va sulak tomchilari bilan birga tashki muxitga tushadi. Odam mana shu kuzgatuvchilar bilan ifloslangan xavoni nafasiga oladigan balsa, unta kasallik yukib koladi. Xavo-tomchi infeksiyalari (kukyutal, kizamik, gripp, chechak, pnevmoniya, meningit va boshkalar) uchun yukori nafas yullarining shikastlanishi xarakterlidir.

Infeksiyalarning transmissiv yul bilan utishida kasallik kuzratuvchisi tur li xasharotlar orkali kasal odamdan soglom kishi ga yukadi. Bu shunga boglikki, kasallik kuzgatuvchisi bemorning konida buladi va tashki muxitga chikmaydi. Bunday kasalliklar kon infeksiyalari deb nom olgan. Kon infeksiyalarini yuktiradigan xasharotlar ikki gruppaga bulinadi: spetsifik yoki biologik yuktiruvchilar; nospetsifik yoki mexanik yuktiruvchilar.

Kasallik kuzratuvchisi kaysi xasharotlarning organizmida muayyan kupayish siklini utkazadigan balsa, usha xasharotlar biologik yuktiruvchilar xisoblanadi: chivinda bezgak parazitaning jinsiy kupayish sikli, bitning ichak epiteliysida rikketsiyalarning kupayish sikli \$oadi. Kasallik kuzgatuvchisi k^{pincha} yuktiruvchisining organizmida uning butun umri davomida saklanib koladi.

Kon infeksiyalarini mexanik yuktiruvchilari avval kasal xayvonlarni, sungra soglom xayvonlarni tishlar ekan, kasallik kuzgatuvchisini xartumchasida kon tomchklari bilan birga yuktiradi. CHunonchi, tezgizak pashsha kuydirgi va tulyaremiya mikroblarini sanchuvchi apparata □ xartumchasi bilan sof mexanik tarzda yuktiradi. Talaygina infeksiyon kasalliklar: toshмали xamda kaytalama tiflar va boshka rikketsiozlar □ bitlar va kanalar orkali, toun □ burgalar orkali, ensefalit □ chivin va kanalar orkali, bezgak □ chivinlar orkali, leyshmaniozlar □ iskaptopar chivinlar □ flebotomus orkali transmissiv yul bilan yukadi.

Ichak infeksiyalarida mexanik yuktiruvchilar kattagina rol uynaydi. Pashshalar uz oyoklari va tanasiga yopishib kolgan axlat bulakchalari bilan birga ichak infeksiyalari kuzgatuvchilarini tur l i masalliklar va ovkatga yuktiradi.

Patogen mikroblar tayyor ozik-ovkatlarda kupayishi mumkin, shu ozik- ovkatlar iste□mol kilinganida kasallik paydo buladi.

Infeksiyaning kontakt yul bilan utishida kuzgatuvchining bevosita va bilvosita yukishi fark kilinadi.

Patogen mikroblarning tashki muxit ishtirokisiz utishida bevosita kontakt tanosil kasalliklari (zaxm va suzak) da xammadan kura xarakterlidir. Kuturish va sodoku (kalamush tishlashidan paydo b^{ladigan} kasallik) da xam kuzgatuvchi odamga tugridan-t^{gri} xayvonning tishlashi orkali utadi. Boshka kasalliklarda (kutir, kal, brutsellyozda) bevosita kontakt y^{li}- bilan kasallik yukishi nixoyatda kamdan-kam kurinadi. Ba□zan kon kuyishda kasallik bevosita kontakt yuli bilan yukadi (bezgak, Botkin kasalligi).

Bilvosita kontakt infeksiyaning tarkalishida etakchi axamiyatga egadir. Unda jonsiz yuktiruvchi omillar (xavo, suv, ozik-ovkat maxsulotlari, tup-rok» ruzgor va ishlab chikarishda

tutiladigan xilma-xil buyumlar) xamda tirik yuktiruvchilar ishtirok etishi mumkin. SHu munosabat bilan bilvosita kontakt infeksiyaning tomchi, chang, ozik-ovkat bilan va boshka yullar bilan tarkalishini uz ichiga oladi.

Infeksiya manbalari, infeksiyon kasalliklarning tarkalish yullari va usullarini urganish epidemiologiya predmeta xisoblanadi va profilaktika chora-tadbirlarini tugri amalga oshirish xamda infeksiyon kasalliklarga karshi kurashish uchun asos bulib xizmat kiladi.

Infeksiyon kasalliklarning kelib chiqishga va tarkalib borishi uchta omilning uzaro ta'siri va bekamu kustligiga: infeksiya manbalari, yukish mexanizmlari va beriluvchan axolining borligiga borlikdir. Bu □ uz navbatida odamlarning turmush sharoitlariga, ya□ni tabiiy va ijtimoiy omillarga boglik buladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muhamedov E.M., Eshboev E.X. Mikrobiologiya, immunologiya, virusologiya. T. Bakulina N.A., Kraeva E.L. Mikrobiologiya. T., □Meditsina□ nashriyoti 1979.
2. Vorobyov A.A., Bo`kov A.S. «Mikrobiologiya». M., izd-vo «Vo`sshaya shkola». 2003.
3. Pyatkin N.D., Krivoshein Yu.S. Mikrobiologiya va immunologiya. M., izd-vo «Meditsina» 1980.